

УДК 343.98

О. Я. Смолянінова,
здобувач,
Відкритий міжнародний
університет розвитку
людини «Україна»

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

Стаття присвячена кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів. Розкрито сутність кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, а також визначено діяння, які належать до таких кримінальних правопорушень. Наведено авторське розуміння терміна «ухилення від сплати митних платежів» та виокремлено його характерні ознаки. Зауважено, що ухилення від сплати митних платежів має власну специфіку, і це дає підстави для віднесення його до окремого складу злочину в КК України.

Ключові слова: ухилення від сплати митних платежів, ухилення від сплати податків, кримінальні правопорушення, розслідування, економічна злочинність, транснаціональна організована злочинність.

Е. Я. Смолянінова,
соискатель,
Открытый международный
университет развития
человека «Украина»

ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С УКЛОНЕНИЕМ ОТ УПЛАТЫ ТАМОЖЕННЫХ ПЛАТЕЖЕЙ

Статья посвящена уголовным правонарушениям, связанным с уклонением от уплаты таможенных платежей. Раскрыта сущность уголовных преступлений, связанных с уклонением от уплаты таможенных платежей, а также определены деяния, которые относятся к таким уголовным преступлениям. Приведено авторское понимание термина «уклонение от уплаты таможенных платежей» и выделены его характерные признаки. Замечено, что уклонение от уплаты таможенных платежей имеет свою специфику, и это дает основания для отнесения его к отдельному составу преступления в УК Украины.

Ключевые слова: уклонения от уплаты таможенных платежей, уклонение от уплаты налогов, уголовные преступления, расследование, экономическая преступность, транснациональная организованная преступность.

O. Ya. Smolaninova,
*graduate student,
Open international of
the University of Human
Development «Ukraine»*

CONCEPT AND THE CONDITION OF CRIMINAL LEGAL DEFENSE RELATED TO CURRENT CANCELLATION PAYMENT

The article is devoted to a criminal offense related to evasion of payment of customs duties. The essence of criminal offenses connected with evasion from payment of customs payments is revealed, as well as the acts that are related to such criminal offenses are determined. The author's understanding of the term «evasion of payment of customs payments» is given and its characteristic features are outlined. It is noted that evasion of payment of customs duties has its own specifics, which gives grounds for its classification as a separate crime in the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *evasion from customs duties, tax evasion, criminal offenses, investigation, economic crime, transnational organized crime.*

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон України. Зазначені суспільно небезпечні діяння здійснюються шляхом ввезення у країну товарів або їхнього вивезення з країни в порушення вимог чинного законодавства чи через використання платником шахрайських прийомів з метою ухилення від сплати митних платежів. Водночас кримінальне законодавство не містить поняття «ухилення від сплати митних платежів» та перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. У зв'язку з цим вагоме значення має розв'язання такої проблеми, як сутність «ухилення від сплати митних платежів» та визначення переліку кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

У криміналістичній літературі проблематиці розслідування окремих видів злочинів приділяли увагу такі вчені, як Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, В. І. Завидняк, А. В. Іщенко, І. І. Когутич, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'янчиков, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський та ін. Однак питання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, не були предметом окремого дослідження. Серед значної кількості проблем розслідування цих кримінальних правопорушень, у першу чергу, потрібно з'ясувати поняття та сутність кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не передбачає окремого виду кримінальної відповідальності за ухилення від сплати митних платежів. Утім аналіз наявних у КК України кримінальних правопорушень та вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволяє стверджувати про наявність кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

Злочинні дії, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, як правило, кваліфікуються як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Це кримінально каране діяння міститься у ст. 212 Розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України. Згідно зі ст. 212 КК України ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) полягає в умисному ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять до системи оподаткування, якщо такі діяння призвели до фактичного ненадходження коштів до бюджетів чи державних цільових фондів у визначених розмірах [1].

Потрібно зазначити, що ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) за своєю правовою природою належить до економічних злочинів. У юридичній літературі відмічається, що економічна злочинність – це діяння, прямим мотивом яких є економічна вигода суб'єкта, тобто вона має корисливий характер, а метою таких злочинних посягань є привласнення недозволеного. Щоб злочин вважався економічним, він повинен мати неодноразовий, тривалий характер, скоюватися систематично і в рамках економічної діяльності, яка сама по собі не є примітивною. Іншими словами, до ознак економічного злочину потрібно віднести протиправність, систематичність, корисливість, скоєння його в рамках звичайної господарської діяльності [2, с. 10].

Злочин, передбачений у ст. 212 КК України, є пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів, у разі коли таке ухилення здійснюється із порушенням правил переміщення товару через митний кордон України. Обов'язковою умовою переміщення товарів через митний кордон України та розпорядження ними згідно із заявленим режимом є сплата митних платежів. Згідно з п.п. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України) митні платежі – це податки, що, відповідно до цього Кодексу або митного законодавства, справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [3]. У п. 27 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України (далі – МК України) наведено перелік таких платежів: мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [4]. Необхідно відмітити, що суми митних платежів підлягають сплаті до державного бюджету платником податків безпосередньо на єдиний казначейський рахунок (ст. 298 МК України).

Відповідно до ст. 9 ПК України мито, податок на додану вартість, акцизний податок належать до системи загальнодержавних податків. Водночас вони віднесені законодавцем і до системи митних платежів. У п. 1.2 ст. 1 ПК України встановлено, що правила оподаткування товарів або послуг, що переміщуються через митний кордон України, визначаються Податковим кодексом України, крім оподаткування ввізним (імпортним) митом або вивізним (експортним) митом, які встановлюються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи [3]. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом регламентовано МК України (Глава 42 Розділ IX), акцизного податку та податку на додану вартість – ПК України (Розділи VI та V). З цього випливає, що інститут митних платежів об'єднує в собі норми як податкового, так і митного законодавства. Це значною мірою ускладнює застосування правових норм у межах єдиного юридичного поля, що породжує юридичні колізії [5, с. 24].

З цього приводу Ю. В. Оніщик зауважує, що інститут митних платежів займає особливе місце в системі українського права, оскільки це обумовлено міжгалузевим характером

правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з їхнім функціонуванням. На його думку, категорія «митні платежі» являє собою комплексний (міжгалузевий) правовий інститут, який об'єднує в собі норми різних галузей права. Основна особливість цих обов'язкових платежів полягає у тому, що всі вони справляються під час переміщення товарів через митний кордон. Виходячи з галузевої належності правових норм, що впливають на такі відносини, їх потрібно визнати правовими інститутами, але простими, що містяться у складі комплексного інституту митних платежів. Складний взаємозв'язок суспільних відносин, пов'язаних з митними платежами, об'єктивно зумовило виникнення такого нормативного утворення [6, с. 64].

З огляду на викладене вважаємо, що ст. 212 КК України охоплює не тільки податки і збори, передбачені ПК України, а і митні платежі, порядок сплати яких регламентовано як податковим, так і митним законодавством.

Для розуміння поняття «ухилення від сплати митних платежів» необхідно сформулювати його визначення. Академічний тлумачний словник української мови виокремлює два значення слова «ухилитися»: 1) відступати, відхилитися, відскакувати тощо назад чи вбік від кого-небудь або чого-небудь; 2) намагатися не робити чого-небудь, не брати участі в чомусь, відсторонитися від чогось, уникати [7, с. 527]. Отже, слово «ухилення» у лексичному значенні пов'язується як з активною (дією), так і з пасивною поведінкою (бездіяльністю). У зв'язку з цим та враховуючи зміст ст. 212 КК України, на нашу думку, ухилення від сплати митних платежів – це суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), що полягає в умисному ухиленні від сплати митних платежів, якщо такі діяння призвели до фактичного ненадходження коштів до державного бюджету у визначених розмірах.

З урахуванням змісту ст. 212 КК України ухиленням від сплати митних платежів властиві такі ознаки: посягають на фінансові інтереси держави та встановлений порядок сплати митних платежів; предметом злочину є митні платежі; обов'язковою кваліфікуючою ознакою ухилення від сплати митних платежів є настання шкоди, яка визначена сумою несплачених митних платежів у відповідні граничні терміни, що визначені законодавцем для кожного виду митних платежів, а склад злочину у таких кримінальних правопорушеннях є закінченим саме у момент несплати митних платежів у визначені терміни; суб'єктом злочину є платник податків; злочин вчиняється тільки з прямим умислом; ст. 212 КК України є бланкетною нормою, тобто передбачає встановлення факту порушення конкретної норми податкового та митного законодавства, внаслідок чого відбулась несплата митних платежів.

Поряд з цим варто звернути увагу на те, що кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, здебільшого є транснаціональними організованими злочинами. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року транснаціональним визнається злочин, якщо він вчинений: а) у більш ніж одній державі; б) в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; в) в одній державі, але за участі організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; г) в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [8]. Усім наведеним ознакам відповідають і кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів. Відповідно, кримінальним правопорушенням,

пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів, властивий транснаціональний характер.

Серед інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно виокремити такі злочини, як підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права, незалежно від організаційно-правової форми (ст. 3641 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України).

Це зумовлено тим, що матеріальні сліди вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, завжди відображаються в документах. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, знаходять своє відображення в різних документах, на підставі яких складається бухгалтерська звітність, що направляється платником податків до органів Державної фіскальної служби України. У більшості випадків у цих злочинах ці сліди є не підчистками, травленнями або іншими виправленнями подібного роду, а належать до групи інтелектуальних підроблень. Перекручування або фальсифікації – два основні способи внесення інтелектуальних змін до документів, що містять результати фінансово-господарської діяльності й обчислення митних платежів, два види їхньої підробки щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів [9, с. 254–255].

КК України не визнає ухилення від сплати митних платежів як самостійний склад злочину. Однак кримінальне законодавство багатьох країн передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від сплати митних платежів. Так, у Кримінальних кодексах Білорусі (ст. 231), Казахстану (ст. 236), Киргизії (ст. 210), Таджикистану (ст. 291), Росії (ст. 194) передбачено кримінальну відповідальність за ухилення від сплати митних платежів [10–14]. У Кримінальному кодексі Узбекистану переміщення товарів або інших цінностей через митний кордон, крім або з приховуванням від митного контролю, або з обманним використанням документів чи коштів митної ідентифікації, або поєднане з недекларуванням чи декларуванням не своїм найменуванням, вчинене у великому розмірі, після застосування адміністративного стягнення, за таку ж дію є злочином, відповідальність за який передбачена ст. 182 «Порушення митного законодавства» [15]. Отже, в кримінальному законодавстві зарубіжних країн поряд з кримінальною відповідальністю за ухилення від сплати податків встановлена також кримінальна відповідальність за ухилення від сплати митних платежів. Це вказує на те, що ці злочини мають певні відмінності.

Насамперед зауважимо, що митне законодавство – це комплексна галузь законодавства, що представляє собою систему правових норм різної галузевої належності, які встановлюються державою і призначені для регулювання суспільних відносин, пов'язаних з переміщенням предметів через митний кордон [16, с. 7]. Відповідно, комплексність галузі митного законодавства обумовлює міжгалузевий характер «конструкцій» митного регулювання [17, с. 15]. Не є винятком і інститут митних платежів, який об'єднує в собі норми як податкового, так і митного законодавства. Незважаючи на те, що, згідно з ПК України, митні платежі є податками, правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом встановлюються МК України та іншими відповідними законами [18–20], а податку на додану вартість та акцизного податку із ввезених на митну

територію України товарів (продукції) – ПК України з урахуванням особливостей, що визначаються МК України.

У зв'язку з цим можна констатувати, що ухилення від сплати митних платежів та ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) мають особливості, які дозволяють стверджувати про два окремі злочини. Оскільки порядок сплати митних платежів має специфічний режим правового регулювання, на нашу думку, доцільно ввести кримінальну відповідальність за ухилення від сплати митних платежів до кримінального законодавства України, передбачивши в Розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України ст. 2122 «Ухилення від сплати митних платежів».

Таким чином, кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, – це суспільно небезпечні винні діяння, що полягають в умисному ухиленні від сплати митних платежів, якщо такі діяння призвели до фактичного ненадходження коштів до державного бюджету у визначених розмірах. До таких кримінальних правопорушень насамперед потрібно віднести діяння, відповідальність за які передбачена стст. 212, 255, 358, 364, 3641, 366 КК України. Водночас потрібно зазначити, що ухилення від сплати митних платежів має власну специфіку, що дає підстави для виокремлення його до окремого складу злочину в КК України. Вважаємо, що встановлення в КК України кримінальної відповідальності за ухилення від сплати митних платежів сприятиме розробці ефективної методики розслідування цих кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України : від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Невмержицький Є. В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією : навч. посіб. / Є. В. Невмержицький. – К. : АПСВ, 2005. – 415 с.
3. Податковий кодекс України : Закон України : від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
4. Митний кодекс України : Закон України : від 13 березня 2012 року № 4495-VI // Голос України. – 2012. – № 73–74 (5323–5324). – С. 21–62.
5. Оніщик Ю. В. Правова конструкція «митні платежі»: проблеми сучасної інтерпретації / Ю. В. Оніщик // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. – 2016. – № 3–4. – С. 23–28.
6. Оніщик Ю. В. Інститут митних платежів: особливості правового регулювання / Ю. В. Оніщик // Митна справа. – 2012. – № 5 (83). – С. 61–66.
7. Словник української мови: академ. тлумачний словник : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 10 : Т–Ф / ред. тома А. А. Бурячок. – К. : Наук. думка, 1979. – 658 с.
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : від 15 листопада 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
9. Оніщик Ю. В. Матеріальні сліди під час розслідування ухилень від сплати податків / Ю. В. Оніщик // Науковий вісник Ужгородського Національного університету. – 2014. – Випуск 26. – С. 253–256. – (Серія «Право»).
10. Уголовный кодекс Республики Беларусь : от 9 июля 1999 г. № 275-3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://уголовный-кодекс.бел>.

11. Уголовный кодекс Республики Казахстан : от 3 июля 2014 года № 226-V [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=262;-57.
12. Уголовный кодекс Киргизской Республики : от 1 октября 1997 г. № 68 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30222833#pos=6;-250.
13. Уголовный кодекс Республики Таджикистан : от 21 мая 1998 г. № 575 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=237375.
14. Уголовный кодекс Российской Федерации : от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699.
15. Уголовный кодекс Республики Узбекистан : от 22 сентября 1994 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.uz/docs/111457>.
16. Оніщик Ю. В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.07 / Ю. В. Оніщик; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2014. – 44 с.
17. Оніщик Ю. В. Фінансові правовідносини у митній сфері / Ю. В. Оніщик // Митна справа. – 2012. – № 2 (80). – С. 15–19.
18. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України : від 22 грудня 1998 року № 330-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 9–10. – Ст. 65.
19. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту : Закон України : від 22 грудня 1998 року № 331-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 12–13. – Ст. 80.
20. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : Закон України : від 22 грудня 1998 року № 332-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 11. – Ст. 78.